

ОБРАЗ «НІЧНОГО ГОСТЯ» В ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «АНГЕЛ ПОМСТИ»

Сергій ВІТЯЗЬ, студент, Факультет Словесності,
Бельцький державний університет імені Алеку Руссо
Науковий керівник: **Діана ІГНАТЕНКО**, др., лект. унів.
Науковий консультант: **Людмила ЧОЛАНУ**, лект. унів. сун.

Rezumat: *Articolul este dedicat temei poetului și poeziei din opera poetică a Lesei Ukrainka. În special, este luată în considerare poezia ei „Îngerul răzbunării”. Se analizează imaginea experiențelor eroului liric – pictorul cuvântului, care este aflat în procesul descrierii unei opere. Se demonstrează că procesul nașterii unei opere, în opinia Lesei Ukrainka, nu este doar o activitate creativă, dar și o luptă internă, un conflict moral care implică toate forțele interioare ale poetului. Mistical „musafir de noapte” devine interlocutorul și participantul procesului de naștere a unei opere poetice.*

Cuvinte-cheie: *literatură ucraineană, poet și poezie, Lesia Ukrainka.*

Внутрішній світ митця слова, витоки та окремі етапи і деталі творчого процесу здавна цікавлять не тільки літературознавців, істориків та критиків літератури (Г. Гете, І. Франко), але й психологів (А. Бергсон, З. Фрейд, К. Г. Юнг, Е. Нойманн, Е. Фромм, Л. Виготський). Проте, попри чималу кількість наукових досліджень та гіпотез, і сьогодні не можна стверджувати, що внутрішній світ, особливий душевний та психологічний стан Поета під час створення поезії відкрив свої таємниці, дозволив зазирнути у свою майстерню.

Леся Українка – поет, значна, якщо не переважна частина творчості якої присвячена темі поета і поезії. Її називають Донькою Прометея, адже мало який її вірш обходиться без роздумів про долю або місію поета, мало в якому вірші нема настроїв, пов'язаних з проживанням цієї долі. І всі вони заслуговують на уважне перечитування. Проте найбільш виразними дослідники її творчості називають чотири поезії: «Завітання» (1988), «Ангел помсти» (1996), «Як я люблю оці години праці» (1899), «Eppur ti tradirò» (1903-1904).

Метою нашого дослідження є аналіз поезії Лесі Українки «Ангел помсти» з погляду творення образу переживань ліричної героїні та образу містичного нічного гостя. Нашим завданням є спроба схарактеризувати образ нічного гостя та його ролі у процесі творення поетичного твору.

З перших рядків твору зрозуміло, що стан натхнення, готовність до написання нових поетичних творів традиційно приходиться на нічну пору доби: *У темряві тасмній серед ночі / До мене часто гість непевний приліта* [6]. Цей час є особливим, таємничим, містичним, тобто таким, де діють інші закони буття. Ніч є часом інтимним, коли лірична героїня залишається один на один зі своїм гостем.

Особливим, містичним і багатозначним є образ нічного гостя. У цьому вірші його образ виходить на перший план, заступаючи собою образ ліричної героїні. Поет виводить його на сцену з самого початку, роблячи основним каталізатором процесу, з його приходом все і починається.

Нічного гостя ліричної героїні у творі описано так:

- Його назви: *гість непевний, страшний посланець, мій гість, ангел помсти, північний гість, гість дивний.*
- Його портрет: *мов зірка Марс кривава, сяють очі; страшний посланець; в усміху ненависть і любов; на білих крилах червоніє кров, мов на снігу зорі вечірньої багрянець; в руках палає меч осяйний, огневий.*
- Його мовлення: *він промовля мені слова страшні й великі.*
- Його рухи: *віта, всміхається, промовля, даю, зника, стоїть.*

Стає зрозумілим, що нічний гість – постать не земна, а скоріше космічна, космогонічна. На це вказує й залучення назви Марс. Через свій червонуватий відтінок Марс ще іменують «червоною планетою». Планету названо на честь давньоримського бога війни – Марса, що відповідав давньогрецькому богу війни Аресу. Цікаво, що символ, яким позначають планету (коло зі стрілою, що вказує на правий кут), одночасно символізує чоловічу стать. У світовій культурі Марс символізує мужність і юність, войовничість і агресію, силу руйнування [4, с. 310]. В українській літературі 1920 рр., названій «червоним ренесансом», виділяється літературне об'єднання з символічним найменуванням МАРС – Майстерня Революційного Слова (1926-1929). «Марсівці» бачили свою задачу в безжалюньому руйнуванні всього застарілого і творенні принципово нової літератури. Всіх членів об'єднання було репресовано.

Нічний гість у поезії Лесі Українки – не традиційний біблійний ангел, вісник добра, він більше нагадує небесного воїна. Атрибутом нічного гостя є меч, який у світовій літературі теж є багатозначним символом [4, с. 320]. Зображення звичайного меча, наприклад, на гербі, – знак воїна, готовність чоловіка чи його роду до захисту міста, рідної землі, вітчизни від ворогів. Полум'яний меч описують як символ духовної зброї, що символізує захист світла, добра, істини. У ліриці Лесі Українки хрестоматійним стало порівняння поетичної творчості з мечем: *Слово, чому ти не твердая криця, / Що серед бою так ясно іскриться? / Чом ти не гострий, безжалісний меч, / Той, що здійма вражі голови з плеч?»* («Слово, чому ти не твердая криця»).

Промовистими визначеннями меча стають епітети *осяйний, вогневий*. Образ вогню в творчості поетеси набуває особливо високого звучання, особливо урочистості.

Як відомо, в міфології різних народів існує культ вогню, пов'язаний з сонцем, блискавицею. Вогонь – символ духовної енергії; перетворення і переродження; руйнівної і водночас народжуючої сили; кохання, плодючості; багатства, щастя, сімейного добробуту; сонця; зв'язку з небесним світом; роду; сили; очищення від зла; бога; потойбічного світу [2, с. 141].

Символ вогню зазвичай набуває планетарного масштабу. У багатьох релігіях він пов'язується з ідеєю очищення, знищення сил зла [4, с. 352]. У світогляд-

них концепціях католицизму вогонь вважається засобом очищення грішних душ у чистилищі на їх шляху до раю. У православному християнстві Вогонь Благодатний є символом Істинного Бога, Спасителя; Благодаті Духа Святого, Воскресіння; чуда, що суперечить усім законам фізики; невидимої, нетворної енергії Творця; вічності життя в Бозі, Царстві Небесному; істинності, чистоти Православної віри, Церкви; тасмниці Господнього Промислу; небесного знака єдності з вірними; безперервності, мудрості, турботи Отця Небесного [3, с. 52].

Праукраїнці вважали вогонь первісною матерією чоловічої статі, що, поєднавшись із Даною, утворила Землю та всі речі на ній. Часто вогонь уявлявся антропоморфною, тобто людиноподібною істотою чоловічої статі. П. Чубинський зафіксував обожнювання і антропоморфізм уявлень про вогонь, що дійшли до наших часів. «Ми шануємо вогонь, як Бога, він наш дорогий гість. Він, як розгнівається й візьме, то другому вже того не дасть», – казали старі люди. У деяких регіонах у замовляннях до вогню зверталися не інакше як «Іван», «Миколай». В українському фольклорі зустрічаються легенди про здатність вогнищ літати, говорити по-людському тощо [7, с. 10].

Продовжуючи і переосмислюючи цю традицію, Леся Українка бачить у вогні, полум'ї, промінні, сяйві тощо антропоморфну стихію не руйнування, а оновлення:

... ти, моя владарко горда, втішалася піснюю бранки,

І очі твої променіли вогнем переможним,

І вбив мене той огонь і про все заставляв забувати («Ave regina!»).

В аналізованій поезії нічний гість – представник найвищих сил, наділений небесним вогнем, і водночас схожий на людину, воїна. Він називає себе ангелом помсти. У цій назві поєднуються непоєднані поняття: ангел і помста, добро і зло, благо і гріх, біле і чорне, божественне і людське...

Леся Українка застосовує один з найхарактерніших для неї прийомів – оксиморон – літературно-поетичний прийом, що полягає у поєднанні протилежних за змістом, контрастних понять, які разом дають нове уявлення. Саме ця єдність протилежностей відображає все життя поетеси – сильна духом людина із фізично слабким, хворим тілом. Цей прийом вказує на суперечності у складному процесі створення твору, на необхідність платити за творчість стражданням, на душевний конфлікт у свідомості ліричної героїні. Відомо, що Леся створила цю поезію вже дуже слабкою фізично, відчуваючи близький кінець. Рідні благали берегти себе, не виснажуватись творчістю, але вона писала щодня [8].

У душі ліричної героїні гість викликає радість і тривогу, захоплення і страх. Його вид прекрасний і жахливий водночас. Він приносить не тиху радість натхнення, а грізно вимагає подолати слабкість, взяти меч і стати до бою, як ставала все життя.

Слова, слова, слова! – на них мій гість мовляє, –

Я ангел помсти, вчинків, а не слів,

Не думай же, що твій одважний спів

Других, а не тебе до бою закликає.

*Даю тобі сей меч, дарма що ти не сильна,
Мій меч не тяжкий для одважних рук,
Чи ти бойся смерті, кари, мук,
Ти, що була душею завжди вільна?* [6]

У відповідному звертанні до нього лірична героїня згадує про Корде: «Твоя слуга Корде, одважняя нормандка. / В тиранах бачила тиранів цілий вік» [6]. Як відомо, французенка Шарлотта Корде (1768-1793) вбила революціонера Марата, ініціатора масових кривавих репресій, і мужньо прийняла кару на смерть. Цей асоціативний образ не раз зустрічається в європейській літературі і вимагає окремого дослідження. Зазначимо, що лірична героїня Лесі Українки на боці «одважної нормандки», але в загиблому бачить не тільки тирана, а й чоловіка, якого хтось кохав.

В її душі живе конфлікт войовничості і людяності:

*Не жаль мені життя, а жаль тії людини,
Що у мені живе, що бачу я в других,
Коли ж її уб'ю, хай кара йде за гріх,
Не схочу пережить ганебної години* [6].

Цей внутрішній конфлікт лишається нерозв'язаним:

*Зника північний гість, та погляд той і мова
Лишають в серці слід кривавий і страшний,
І вдень мені в очах стоїть той гість дивний,
А душу рве й гнітить нескінчена розмова...* [6].

Мотив героїзму і самопожертви є одним з провідних у громадянській поезії Лесі Українки. У вірші «Ангел помсти» він набуває нового звучання. Леся Українка висвітлює філософську проблему. Нічний гість закликає боротись до кінця, навіть коли вже нема сил, йти на муки і саму смерть, у безвихідді перемагати силою духу і не боятись жертв. А лірична героїня замислюється: чи варта мета багатьох мук, багатьох смертей і непоправних втрат? Чи не вбиває людина у собі людяність?

Бібліографія:

1. ГОЛАН, Ариэль. *Миф и символ*. – Москва, 1993, с. 32.
2. *Енциклопедичний словник символів культури України* /за ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. – Корсунь-Шевченківський, 2015. – 912 с.
3. ЗАБЕГАЙЛО О. Н. *Духовное понимание истории*. – Москва, 2009, с. 52-53.
4. КЕРЛОТ Х.Э. *Словарь символов. Мифология. Магия. Психоанализ*. – Москва, 1994. – 608 с.
5. ПЛАЧИНДА С. *Словник давньоукраїнської міфології*. – Київ, 1993, с. 38.
6. УКРАЇНКА Леся. *Ангел помсти*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13101>
7. ЧУБИНСЬКИЙ П. *Ангели на сходах неба: народні повір'я та забобони*. – Київ: «Глобус», 1992.
8. ЦІПКО А. *Людський світ: синтез видимого та небаченого (до 135-ліття від дня народження лесі Українки)*. // Українознавство. Календар-щорічник. 2006. – Київ, 2005. – С. 217-221.